

KALBOS PAPRASTĖJIMO POLINKIAI VIEŠOJOJE ERDVĖJE

ĮVADINĖS PASTABOS

Viešoji erdvė (vok. *Öffentlichkeit*, angl. *public sphere*) yra viešų diskusijų laukas, socialinė, politinė ir komunikacinė arena. Joje kuriama viešoji nuomonė, kuria grindžiami politiniai demokratinės visuomenės sprendimai (Pečiulis 2007: 72; Navickas 2007). Pagrindiniai viešosios erdvės puoselėtojai yra politikai ir žurnalistai. Vieni ieško geriausių sprendimų visuomenei aktualiais klausimais, viešai apie juos diskutuodami, kiti skatina tokias diskusijas ir joms tarpininkauja (Taurinskaitė 2009). Būtent su politikų ir žurnalistų kalbos prastėjimu Lietuvoje dažnai yra siejami ir pačios viešosios erdvės pokyčiai (Navickas 2007).

Teorinėje literatūroje pabrėžiama, kad iškilūs, visuomenės pripažinti asmenys, pavyzdžiui, politikos ir žiniasklaidos autoritetai, kalbėdami viešai turėtų prabilti elitine kalba. Laikantis tokio požiūrio, familiarus kalbėjimas viešajoje erdvėje, o juo labiau žargono pavartojimas būtų rimtas kalbos ir stiliaus normų pažeidimas (plg. Župerka 2005). Tam pritaria ir Rita Miliūnaitė, teigianti, kad „iš aukščiausių valdžios žmonių viešai sklindančios vulgarybės ir žargonybės išdurti („apgauti, apmauti“), *važiuoti stogui* („sukvailioti“ ir kt.), *kabinti makaronus* („apgaudinėti, mulkinti“), *perspjauti* („pranokti, pralenkti“) ir pan. rodo tų žmonių kalbinės kompetencijos stoką, nors tarp aukštesniųjų sluoksnių ir prestižinės bendrinės kalbos iki žemųjų sluoksnių ir žargono turėtų būti gana ryški skiriamoji riba“ (Miliūnaitė 2005: 47–48). Leonidas Donskis viešosios erdvės kalbos prastėjimo priežastis aiškina pasitelkdamas chamo įvaizdį: „Chamas viešumoje elgiasi taip, tarsi kalbėtųsi privačioje aplinkoje su savo artimaisiais arba bičiuliais arba sėdėtų pusgirčių vyrų kompanijoje. Manieros ir žodynas nekinta...“ (Donskis 2007: 115). Tokia kalbinė elgsena, kadaise buvusi būdinga vien žemiau-

sio socialinio sluoksnio atstovams, šiandien darosi įprasta tiek politiniams lyderiams, tiek ir kitiems galios bei įtakos visuomenėje įgijusiems veikėjams. Jų kalbėsena plinta, nes laikoma prestižine, todėl vis dažniau nuskamba ir viešumoje, ypač televizijoje: „Liūdna, kai tikrai solidūs žurnalistai leidžia sau vartoti tokius terminus kaip „lūzeriai“ ar „liepto galo priėjimas“. Tai tik prisideda prie visiškos politinės kalbos degradacijos. Panašu, kad pamažu nutrinama riba tarp išgėrusių vyrų kalbų smuklėje ir politinės kalbos“ (Donskis 2009).

Tokius teiginius patvirtinančių pavyzdžių toli ieškoti nereikia. Kiekvienas ekspresyvesnis politikų pavartotas posakis ar šnekamosios kalbos žodis kaipmat atsiduria spaudos antraštėse (pvz.: *Brazauskas išsidūrė* [Veidas 2003 05 29]; *Politikė Tarybą pasiuntė „nafir“* [Panevėžio balsas 2009 03 30]). Vartodami nenorminę leksiką didesnio skaitytojų dėmesio tikisi ir Donskio minėti žurnalistai (pvz., Rimvydo Valatkos tekstai: *Britų karalienė – ne lygis* [2008 04 07]; *A. Kubilius perspjaus B. Obamą?* [2008 11 27]; *A. Kubiliaus pasipūtimas papjovė valdžią* [2009 01 22] www.lrytas.lt; Algimanto Šindeikio komentaras: *Reformatoriai pradeda grybauti* [Veidas 2008 11 17]; savaitraščio *Atgimimas* temos anonsas: *Psichologinės Seimo narių išpindėjimo priežastys* [2009 09 25]).

Viešosios erdvės pokyčius Lietuvoje jau ne kartą aptarė filosofai, politologai ir komunikacijos tyrėjai (plg. Bielinis 2002; Nevinskaitė 2006; Donskis 2007; Pečiulis 2007; Baločkaitė 2009). Tačiau iki šiol nėra atlikta išsamesnių tyrimų, kurie galėtų paaiškinti kalbinės raiškos, būdingos privačiam, neformaliajam erdvei, skverbimąsi į viešumą. Šiame straipsnyje, remiantis teorine literatūra ir pavyzdžiais iš viešojo sakytinio Lietuvos diskurso, siekiama nusakyti **pagrindinius kalbos (pa)prastėjimo viešojoje erdvėje polinkius, daugiausia dėmesio kreipiant į šnekamajai kalbai būdingos leksikos vartojimą žurnalistų ir politikų kalboje.**

Nuo Aristotelio laikų pagrindinis viešųjų kalbėtojų tikslas yra įtikinti, mėginti paveikti per kalbą. *Pathos* yra viena iš Aristotelio įvardytų įtikinėjimo priemonių. Tai pašnekovo, auditorijos, „jos nuostatų, įsitikinimų išmanymas ir žinojimas, kaip ją paveikti, kaip sužadinti vienas ar kitas jos emocijas ir jausmus“ (Keršytė 2005: 383–384). Paveikumo siekis yra bendras visoms šiame straipsnyje pristatomoms teorinėms įžvalgoms: *akomodacijos* teorija aptaria prisitaikymą prie pašnekovo kalbėsenos, siekiant komunikacinių tikslų; su pokyčiais visuomenėje siejamas šnekamojo stiliaus leksikos gausėjimas viešojoje erdvėje yra įvardijamas *žargonizacijos* ir *kolokvializacijos* terminais.

AKOMODACIJA

Akomodacijos teorija sociolingvistikoje nusako pagrindines kalbines ir komunikacines strategijas, kuriomis siekiama prisiderinti prie pašnekovo ar auditorijos. Tokiais atvejais stengiamasi panašiai tarti, vartoti tokią pačią leksiką, taikytis prie pašnekovui priimtinesnės pokalbio temos, jo jausmų. Šitaip kalbėtojas pasirodo esąs mandagus, išreiškia pašnekovui tarpusavio supratimą (plg. Holmes 2008: 242).

Toks pavyzdys galėtų būti Švietimo ir mokslo ministro Gintaro Steponavičiaus sveikinimo kalba, pasakyta LTV laidoje *Lietuvos tūkstantmečio vaikai* [2009 06 26] (šnekamajai kalbai būdingi žodžiai paryškinti straipsnio autoriaus. – G. T.).

Man ypač smagu matyti, kuomet mokymasis, žinių siekimas gali tapti **kabliu** gyvenime, **vežančiu** dalyku ir išties skatinti ne tikrai jus – geriausius, bet ir jūsų draugus siekti aukštumų.¹

Ministras taikosi prie jaunos auditorijos, pasitelkdamas jaunimo kalboje visuotinai vartojamus, nors ir su narkomanų žargonu siejamus žodžius. Konotuota leksika tarsi „pažadina“ klausytojus ir sustiprina minties žaismingumą, pvz.: *Geriausio moksleiviai įgyja priklausomybę nuo mokslų ir tai jiems nuolat teikia džiaugsmo*. Šitaip kuriamas tolerantiško, liberalaus, jaunimui artimo politiko įvaizdis, išreiškiamas solidarumas ir empatija pašnekovų atžvilgiu. Solidarumo išraiška tarsi patvirtina pašnekovų panašumą, naikina socialinius skirtumus (plg. Tannen 1990): *aš esu toks kaip jūs*, nes pažįstu jus, moku kalbėti taip, kaip jūs.

Panašiai elgiasi ir kai kurie politikos apžvalgininkai, sodrinantys savo žodyną gausiais šnekamosios kalbos intarpais, šitaip kurdami asmeninį intymesnę ryšį su adresatu (plg. Koženiausienė 2009: 13). Štai *Lietuvos ryto* apžvalgininko Rimvydo Valatkos kalbos LTV laidoje *Savaitė* [2009 08 23] ištrauka:

Apskritai šiandien tai yra [...] koalicijos problema, nes Valinskas kaip politikas jau yra miręs. Jeigu Kubiliui, Masiuliui, Zuokui ir kitiems su **zombiu** būt koalicijoje yra priimtina, **nu** tai... tą Valinsko problemą jie dalinsis tarpusavyje. Iš esmės viskas būtų gerai, bet prieš Baltijos kelio dvidešimtmetį matyti, kad Seimo pirmininkas

¹ *Kablys* – potraukis ką nors daryti; paprastai narkotikams ar svaigalams, kai pradėjus neįstengiama liautis (Zaikauskas 2007: 70); *vežti* – stimuliuoti (apie svaigalus ir kvaišalus) (Zaikauskas 2007: 174).

viešai **darą gešeftą** su daktarų gaujos atstovais, na tai yra spjūvis į veidą visiems tiems žmonėms, kurie stovėjo Baltijos kelyje. Valdančiosios daugumos lyderiai turėtų tai suprasti ir **nebemarinuoti** to reikalo... Tai matyt, kad dabartiniai politikai yra tokie silpni, jog jie yra linkę net su **banditais** ar jų žmonėmis būt koalicijoje, kad tiktai niekas nepasikeistų, kad tiktai išliktų valdžioje...

Šiuo atveju žargoninė leksika visų pirma vartojama valdžioje esantiems politikams neigiamai emociškai vertinti ir kalbinei agresijai reikšti. Apžvalginkas derinasi prie masinės auditorijos, vidutinio ar menkesnio išsilavinimo žmonių požiūrio ir kalbėjimo, ir taip kuria *bendro jausmo fenomeną*: „Aš, kaip ir jūs visi, esu įsitikinęs, kad valdžioje vien banditai“ (plg. Pečiulis 2007: 187). Komunikacinė sėkmė šiuo atveju beveik neabejotina.

ŽARGONIZACIJA

Polinkį viešose žurnalistų ir politikų kalbose vartoti šnekamojo stiliaus ar žargono žodžius rusų autoriai vadina *žargonizacija* (plg. Kostomarov 2005: 235; Krysin 2009). Ieškodami pakitusios kalbinės elgsenos viešojoje erdvėje priežasčių, jie pirmiausia nurodo visuomenės demokratėjimą išsivadavus iš totalitarinio režimo. Laisvės pojūtis paskatino dalį visuomenės „vaduotis“ ir iš tam tikrų elgesio ir etikos normų. Vienas šio virsmo padarinių – nenorminė leksika viešojoje vartosenoje. Nedemokratinėse valstybėse tiek viešumoje, tiek literatūroje ribojama galimybė rinktis priemones iš bendrinės kalbos paribių, dažnai vyrauja sausas, dalykinis arba dirbtinai pakilus, patetinis stilius (plg. Mečkovskaja 2006: 133). Žlugus totalitarinėms valstybėms ir nustojus galioti daugeliui jų normų, visuomenės liberalėjimas išryškėjo ir vertinant nestandartinę kalbinę raišką, kalbėjimo kūrybingumą, individualų stilių. Todėl siekdami populiarumo šių dienų kalbėtojai viešai naudojami žodžio laisve ir drąsiai laužydami stereotipus siekia išreikšti savo individualumą. Tam ypač praverčia šnekamosios kalbos leksika, išsiskirianti ypatingu funkcinio potencialu, galimybėmis paveikti adresatą. Ekspresyvūs šnekamosios kalbos žodžiai pasitelkiami ir pašmaikštauti – žodžių žaismui; kai reikia, jie padeda sumažinti įtampą (Chimik 2004).

Kita vertus, posovietinėse šalyse įgiję galios ir įtakos į visuomenės ir politikos elitą braunasi žemiausių socialinių sluoksnių ir žemos kultūros žmonės. Kartu su jais „pilietines teises“ viešumoje įgyja ir jų žargonas (Mečkovskaja 2006; Krysin 2009). Būtent tokią raidą Lietuvoje analizuoja ir jau

cituotas Leonidas Donskis, kalbėdamas apie chamų įsigalėjimą ir politinės kalbos degradaciją (Donskis 2007: 115; 2009).

Kiti rusų autorių nurodomi socialiniai žargonizacijos veiksniai, matyt, yra bendri ir Rytų, ir Vakarų Europos šalims. Iš jų verta paminėti migraciją: provincijos gyventojai atsikrausto į didžiuosius miestus, dėl to didėja atotrūkis nuo tarmių (buitiniam bendravimui vartojama šnekamoji miesto kalba), miestuose intensyviai bendrauja skirtingų socialinių grupių atstovai, vieni iš kitų perima tam tikrus kalbos bruožus, spartina naujovių plitimą (Krysin 2009). Tačiau vargu ar šis veiksnys gali prilygti masinės populiariosios kultūros poveikiui. Kalbos etalonu tampa viešoji sakytinė žiniasklaidos kalba – daugiafunkcė, dinamiška, dažniausiai dialoginė, spontaniška, nereglamentuota ir beveik visuomet ekspresyvi gyvoji kalba, kurioje greta publicistikai įprastų žodžių ir posakių aktyviai imami vartoti ir ekspresyvūs šnekamosios kalbos posakiai, žargonybės, naujieji anglų kalbos skoliniai ir net vulgarybės (plg. Chimik 2004). Tokią leksiką visuotinėje vartosenoje labiausiai platina būtent žiniasklaidos kuriami autoritetai – televizijos „žvaigždės“ ir populiarius politikai. Tuomet „žodis ar pasakymas, anksčiau kuo nors ne visai tikęs kalbos normintojams, bet vartojamas žinomos, autoritetingos asmenybės, įgyja pilietines teises ir gali tapti norma“ (Koženiauskienė 2001: 78). Anot baltarusių kalbininkės Ninos Mečkovskajos, tai procesas „iš viršaus į apačią“ – viešojo gyvenimo kalba praranda savo elitiškumą, įgyja vis daugiau šnekamajai kalbai būdingų bruožų. Kita vertus, įvairiose Europos šalyse atlikti tyrimai rodo vykstant ir priešingą reiškinį – „iš apačios į viršų“. Teigiama, kad dėl to paties telekomunikacijų ir masinės kultūros poveikio žemieji socialiniai sluoksniai vis labiau lygiuojasi į aukštuosius ir anksčiau buvęs ryškus skirtumas tarp jų mažėja (Mečkovskaja 2006: 34).

Lietuvos politikoje jau daugelį metų savo „liaudiška“ iškalba garsėja Seimo narys Julius Veselka. Štai kaip jis kalbėjo Seime, kreipdamasis į Arūną Valinską (kandidatą į Seimo pirmininkus):

Gerbiamasis pretendentė, atsakydamas į ekonominius klausimus, jūs labai gerai ten nustumiat, ten nustumiat, bet galiu pasakyti, kad dalyvaudamas derybose turbūt gerai nesupratote, apie ką kalbama, tai galiu pasakyti, kad jus labai „išdurs“ <...> Kai gerbiamasis Arūnas Valinskas sakė pirmą kalbą, aš galvojau, na ir gudrus Arūnas. Pats būdamas kairysis **išmaudys** dešiniuosius. Toliau aš žiūriu – „išdurs“ dešinieji, gerbiamasis Arūnai. Todėl aš noriu, vis tiek **rankos išsuktos**, nes ir Stalinas dirbdavo naktimis, paskui būdavo sprendimai priimami vienbalsiai, todėl noriu paprašyti nesiduok **išsukinėti rankų** ir atsimink, kad jūs ir antikrizinė programa, tai krizės gilinimo ir sunkinimo programa. (Iš 2008 11 17 Seimo posėdžio stenogramos)

Kalbėtojas kuria užkulisinius politinius Seimo žaidimus gerai išmanančio žmogaus įvaizdį. Jis „globėjiškai“ įspėja politikos naujoką – kandidatą į Seimo pirmininkus, kad jam gresia ne šiaip apgavystė, bet „išdūrimas“. Šis iš kriminalinio žargonų atkeliavęs žodis taikomas dešiniams politikams: su jais geriau nesusidėti, nes jie ne mažiau klastingi nei nusikaltėliai. Kalbos pabaigoje „globėjiškumą“ patvirtina familiari vienaskaitos antrojo asmens forma („nesiduok“, „atsimink“). Taip kuriamas patyrusio, sąvo, paprastai ir be užuolankų apie pavojus įspėjančio politiko įvaizdis.

Jaunimo kalba yra įvardijama kaip dar vienas svarbus šiuolaikinės visuomenės žargonizacijos veiksnys. Jaunimo kultūros įtaka šių dienų visuomenei dažnai siejama su tuo, kad jaunėja socialiniu ir profesiniu atžvilgiu aktyvios visuomenės dalies atstovai, viešumoje drąsiai vartojantys jiems įprastus ekspresyviuosius posakius (Chimik 2004). Pasak danų kalbininko Bento Preislerio, „jaunimo kalbėjimo stilius ir žodynas veikia visos visuomenės – ypač žiniasklaidos ir reklamos kalbą“ (Preisler 1999b: 50). Kita vertus, kaip tik reklama ir žiniasklaida labiausiai prisideda prie tokio jaunystės kulto modelio kūrimo, kuris pateikiamas kaip ideali siekiamybė visai visuomenei – „būk ar bent atrodyk kuo jaunesnis, nes tik jauni žmonės šio to verti“ (plg. Vasiliauskaitė 2007). Todėl į jaunatviškumą šiuolaikinėje visuomenėje orientuojamasi kaip niekada anksčiau: socialinės amžiaus ribas peržengia ne tik šiuolaikiniam jaunimui būdingas aprangos stilius, gyvenimo būdas, bet ir kalbos elementai (plg. Chun 2007: 3–4)². Jaunimo kalba vertinama kaip pagrindinis visuotinai vartojamos žargoninės leksikos atsinaujinimo šaltinis ir galimas bendrinės kalbos pokyčių veiksnys (plg. Gordienko 2006; Chun 2007: 4–5).

KOLOKVIALIZACIJA

Žargonizacijos šaltiniu ją aptariantys autoriai visų pirma laiko posovietinėje Rytų Europoje įvykusį istorinį socialinį lūžį. Visuomenės pokyčius, bendrus visam Vakarų pasauliui, daugiau nei prieš keturis dešimtmečius aprašė vokiečių filosofas Jurgenas Habermasas. Tai – **nykstančios ribos tarp viešosios ir privačiosios erdvės**. Šis procesas vyksta iki šiol, o lemiamą įtaką jam turi naujų komunikacijos technologijų ir rinkos diktuojamų sąlygų vei-

² Vilniuje prieš metus atliktas sociolingvistinis šnekamajai kalbai būdingos leksikos tyrimas patvirtino, kad jaunimo leksika yra žinoma ir kartais vartojama įvairių amžiaus grupių žmonių (žr. Tamaševičius 2008).

kiama žiniasklaida. Tai ypač akivaizdu ryškiausioje viešosios erdvės apraiškoje – televizijoje, kuri atsisako mokyto, globėjiško kalbėjimo būdo ir užleidžia vietą neformaliai, privačiai sričiai būdingam bendravimui (angl. *conversationalisation*) (Fairclough 1992: 204). Šiuolaikinis žiūrovas iš televizijos pageidauja pramogų (linksmintojo-vartotojo modelis) (plg. Marcinkevičienė 2008: 61, 2009a), todėl joje pirmenybė teikiama ne pilietines diskusijas skatinančioms, bet pramoginėms laidoms – bet kokias privatumo ribas peržengiantiems realybės šou, viešųjų asmenų individualybės ir jų paslaptis nagrinėjantiems gyvenimo būdo žurnalams, talentų šou ir pan. (Pečiulis 2007: 198). Tokių laidų kalbai būdinga *kolokvializacija* (angl. *colloquialisation*) – šnekamosios kalbos elementų gausa: šnekamajam stiliui būdinga leksika, sakinio struktūra, sakininės kalbos citatos, perpasakojimai ir pan. (Marcinkevičienė 2009a, 2009b: 96). Rinkos dėsnių spaudimas žiniasklaidos priemonės verčia siekti kuo didesnės auditorijos, jos turi stiprinti ryšius su savo žiūrovais, t. y. daryti tai, kas populiari. Tikėtina, kad ateityje žiniasklaida dar dažniau kalbės „paprastų žmonių kalba“ (plg. Schröder, Philips 1999: 67).

Iš pirmo žvilgsnio tai rodytų viešosios erdvės demokratėjimą, galios perėjimą į paprastų žmonių rankas. Tačiau Normannas Faircloughas, išsamiai tyręs žiniasklaidos diskursą, abejoja, ar panašėjantis į šnekamąją kalbą viešasis diskursas atspindi realią galios santykių kaitą paprastų žmonių naudai. Jis kelia klausimą, ar tai nėra tik galios strategijos dalis siekiant manipuluoti visuomene tiek socialiniu, tiek politiniu atžvilgiu, pritraukti kuo didesnę auditoriją (Fairclough 1995: 13). Atsakymo paprastai ieškoma tiriant politikų elgesį viešojoje erdvėje ir ypač žiniasklaidoje – pagrindinėje jų bendravimo su visuomene srityje.

Politiniame diskurse dar palyginti neseniai šnekamojo buitinio stiliaus griebdavosi tik populistai³. Pirmieji pokyčiai pačioje XX amžiaus pabaigoje atsirado naujiems lyderiams atėjus į valdžią JAV ir Didžiojoje Britanijoje. Ypatingas šiuo požiūriu buvusio Didžiosios Britanijos ministro pirmininko Tonio Blairo sukurtas modelis. Faircloughas, ištyręs naujosios leiboristų politikos kalbą, remdamasis paties Blairo žodžiais, teigia, kad šio politiko įvaizdžio pagrindas – atrodyti paprastu žmogumi (angl. *normal person*) (Talbot, Atkinson, Atkinson 2008: 63). Todėl natūralu, kad jis, nors ir daug kam nelauktai, prabilo paprastų žmonių kalba. Daugelio tyrėjų nuomone, Di-

³ Danijoje jau prieš kelis dešimtmečius populistinių partijų sėkmė rinkimuose buvo susieta su jų siekiu „būti arčiau žmonių“, taip pat ir su kasdiene šnekamąja kalba (plg. Orla Vigso 1996).

džiosios Britanijos vadovo politinės retorikos artumas šnekamajai kalbai didžiąja dalimi nulėmė jo politinę sėkmę (plg. Tolson 2005: 82). Stiprindami savo ir artimo lyderio įvaizdį, paprastiems piliečiams būdingo kalbėjimo šiandien nevengia ir kitų valstybių vadovai: Rusijos ministras pirmininkas Vladimiras Putinas, Baltarusijos prezidentas Aleksandras Lukašenka, Prancūzijos prezidentas Nicolas Sarkozy, Italijos ministras pirmininkas Silvio Berlusconi, Australijos ministras pirmininkas Kevinas Ruddas. Taip jie parodo, kad yra laisvi, gebantys neformaliai bendrauti (plg. Repečkaitė 2006).

Imtis tokių įvaizdžio kūrimo būdų politikus daugiausia verčia pačios šiuolaikinės žiniasklaidos, o ypač televizijos diktuojamos sąlygos. Kovodamas dėl rinkėjų dėmesio „politikas priverstas *medijatuotis*“ (Pečiulis 2007: 206), tapti patrauklus dėl aukštų reitingų kovojančiai žiniasklaidai. Todėl ir su žmonėmis imama bendrauti visų pirma kaip su žiniasklaidos vartotojais, o ne kaip su piliečiais (Fairclough 1995: 13). Dėl tos pačios priežasties politiniame diskurse daugėja žiniasklaidai būdingos kolokvializacijos apraiškų. Juk kalbėdamas buitiniam, neformaliai bendravimui būdingais žodžiais ar neįprastai viešumoje pasielgęs politikas beveik gali būti tikras, kad neliks nepastebėtas žiniasklaidos – jo pavardė atsidsurs dienraščių antraštėse, nuskambės televizijos naujienų laidose.

Toks pavyzdys – buvusio Seimo pirmininko Arūno Valinsko pašmaikštavimas iš Seimo tribūnos sveikinant naujai patvirtintą vyriausybės vadovą:

Palinkėdamas gero darbo, pirmiausia norėčiau kreiptis į gerbiamosios Seimo narės Ingridos Valinskienės kalbą. **Brangioji**, taip palaikydama premjerą, valstybę gal ir **išsaugosi**, bet šeimą gali sugriauti. (Iš 2009 07 16 Seimo posėdžio stenogramos)

Pirmuoju sakiniu kalbėtojas pabrėžia, kad į Ingridą Valinskienę jis kreipiasi oficialiai, kaip Seimo pirmininkas į Seimo narę. Oficialumą sustiprina ir įvardijimas „gerbiamosios Seimo narės [...]“, ir dokumentuose įrašytas vardas Ingrida, o ne Inga, kaip įprastai prisistato ji pati. Antrasis sakiny – tai šuolis į privatų vyro ir žmonos pokalbį: intymus kreipinys „brangioji“ ir familiari vienaskaitos forma „išsaugosi“ išduoda virsmą nuo santykio *Seimo pirmininkas–Seimo narė* prie santykio *vyras–žmona*. Tokiu privataus diskurso tarpu Valinskas pasiekė, kad, aptariant ministro pirmininko kandidatūros tvirtinimą, tiek spaudoje, tiek televizijos laidose nebuvo pamiršta teigiamai atsiliepti ir apie patį Seimo pirmininką. Panašaus dėmesio sulaukė ir šnekamosios kalbos žodelis „atia“, pavartotas paskutiniame oficialiame Arūno Valinsko, kaip Seimo pirmininko, kreipimesi į Lietuvos žmones.

APIBENDRINIMAS

Šių dienų viešojoje erdvėje kalba paprastėja, įgauna daugiau šnekamojo buitinio stiliaus bruožų ne tiek dėl kalbėtojų kalbos normų neišmanymo ar žemos kultūros, kiek siekiant įtaigos ir poveikumo (akomodacija).

Tokiai kalbinei elgsenai daro poveikį ne tik pačios visuomenės liberalėjimas (žargonizacija), bet dar labiau žiniasklaidos priemonės. Ėmus viešinti tai, kas privatu, ir „privatinti“ tai, kas vieša, televizija pirmoji prabilo kasdien šnekamąja kalba (kolokvializacija). Šitokią kalbėseną perėmė ir politikai, nes jie tiesiogiai priklauso nuo žiniasklaidos galios pasiekti ir paveikti visuomenę.

Viešosios erdvės kalba Lietuvoje dar mažai tirta, todėl reiktų išsamesnių viešosios sakininės žurnalistų ir politikų kalbos tyrimų.

LITERATŪRA

- Baločkaitė R. 2009: Politikos *pornografizacija*: ar viešumo gali būti per daug? – *Kultūros barai* 9, 14–19.
- Bielinis L. 2002: Šou principų dėsningumai Lietuvos politiniame gyvenime. – *Politologija* 1 (25), 21–39.
- Chimik V. 2004: В. В. Химик. *Большой словарь русской разговорной речи*. – Prieiga per internetą: www.philology.ru/linguistics2/khimik-04.htm
- Chun M. 2007: *Jugendsprache in den Medien*. [Disertacija]. Universität Duisburg-Essen. – Prieiga per internetą: www.deposit.ddb.de/cgi-bin/dokserv?idn=984967419&dok
- Donskis L. 2007: *Taip, bet...*, Vilnius: Versus aureus.
- Donskis L. 2009: *Apie „ketvirtąją“ valdžią*. – Prieiga per internetą: www.bernardinai.lt
- Fairclough N. 1992: *Discourse and social change*, Cambridge: Polity Press.
- Fairclough N. 1995: *Media discourse*, London: Edward Arnold.
- Fairclough N. 2000: *New labour, new language?* London: Routledge.
- Gordienko V. 2006: В. А. Гордиенко. *Формирование общего сленга в современном русском языке*. [Daktaro disertacijos santrauka]. – Prieiga per internetą: www.lib.ua-ru.net/diss/cont/266603.html
- Holmes J. 2008: *An Introduction To Sociolinguistics*, Harlow: Pearson Education.
- Keršytė N. 2005: Rektorių retorika. – *Naujasis židinys* 9, 363–391.
- Kostomarov V. 2005: В. Г. Костомаров. *Наш язык в действии: Очерки современной русской стилистики*, Москва.

- Koženiauskienė R. 2001: Žiniasklaidos retorika ir elitinė kalba. – *Kalbos kultūra* 74, 74–81.
- Koženiauskienė R. 2009: Žargoninės leksikos paskirtis viešajame žurnalisto diskurse. *Jono Jablonskio konferencijos tezės*. – Prieiga per internetą: www.lki.lt
- Krysin L. 2009: Л. П. Крысин. Надежда на самоочищение. – Prieiga per internetą: www.russkiymir.ru
- Marcinkevičienė R. 2008: *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*, Vilnius: Versus aureus.
- Marcinkevičienė R. 2009a: Nuo Habermaso iki Valinsko. Viešosios erdvės privatėjimas. – *Akiračiai* 3. – Prieiga per internetą: www.akiraciai.lt/Akiraciai/Tema/Nuo-Habermaso-iki-Valinsko.-Viesosios-erdves-privatejimas
- Marcinkevičienė R. 2009b: Colloquialization of the Public Sphere. – *The Baltics as an Intersection of Civilizational Identities [8th Conference on Baltic Studies in Europe]*. Kaunas, 96.
- Mečkovskaja N. 2006: Н. Б. Мечковская. Демократизация языков: факторы, коллизии и альтернативы. – *Acta Neophilologica* 8, 129–138.
- Miliūnaitė R. 2005: Kalba kaip žmogaus įvaizdžio dalis. – *Kalbos kultūra* 78, 32–55.
- Navickas A. 2007: *Viešosios erdvės pasisavinimas Lietuvoje*. – Prieiga per internetą: www.bernardinai.lt
- Nevinskaitė L. 2006: *Viešosios erdvės transformacija Lietuvoje 1988–2000 m.: laikraščių atvejis*. [Daktaro disertacijos santrauka]. Vilnius.
- Pečiulis Ž. 2007: *Iki ir po televizijos*, Vilnius: Versus aureus.
- Preisler B. 1999: Engelsk ovenfra og nedenfra: sprogforandring og kulturel identitet. *Engelsk eller ikke engelsk? Thats the question (Dansk Sprogævnens skrifter 28)*, København-Gyldendal, 39–64.
- Repečkaitė D. 2006: „Aštrus“ tautos tėvo įvaizdis. – *Atgimimas*, lapkričio 3.
- Schröder K., Philips L. 1999: *Mediatized Politics: Political Discourses and the Media in Contemporary Danish Democracy*. – Prieiga per internetą: www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/37_schröder.pdf
- Talbot M., Atkinson K., Atkinson D. 2008: *Language and Power in the Modern World*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Tamaševičius G. 2008: Sociolingvistinis šnekamajai kalbai būdingos leksikos tyrimas. – *Kalbos kultūra* 81, 206–217.
- Tannen D. 1990: *Rethinking Power and Solidarity in Gender and Dominance*. – Prieiga per internetą: https://www9.georgetown.edu/faculty/tannend/pdfs/rethinking_power_and_dominance.pdf
- Taurinskaitė A. 2009: *Viešoji erdvė internete?* – Prieiga: www.miestoik.lt
- Tolson A. 2005: *Media talk – spoken discourse on TV and radio*, Edinburgh.

- Vasiliauskaitė N. 2007: *Laida „Jeigu“: apie vyrus, moteris ir jaunystės kultūrą*. – Prieiga per internetą: www.gap.lt/get.php?f.3819
- Zaikauskas E. 2007: *Kalbos paribiai ir užribiai: lietuvių žargono žodynėlis*, Vilnius: Alma littera.
- Župerka K. 2005: Elitinė kalba ir jos atstovai. – *Parlamento studijos* 4. – Prieiga per internetą: www.parlamentostudijos.lt/Nr4/4_kalba_Zuperka.htm

Gauta 2009 11 05

LANGUAGE SIMPLIFICATION TENDENCIES IN PUBLIC SPACE

S u m m a r y

During the last years on numerous occasions it has been claimed that language used in public space in Lithuania undergoes simplification. Journalists and politicians make numerous language and style errors, since they lack language competence and understanding of language norms. However, so far language specialists have failed to discuss reasons, why politicians and political analysts, who generally have a good command of the Lithuanian language, suddenly turn to spoken and colloquial style whenever exposed to public view. In linguistic literature this is explained by the theory of sociolinguistic accommodation, investigating ways of adjusting to the audience, and the term of jargonisation, defining the impact of social transformation on the language. The privatisation of public space exerts influence on the language of mass-media and politicians; a tendency towards colloquialisation has been noticed.

The language of public life has been very little researched so far; thus the above claims could only be proved or disproved after a thorough investigation into the public spoken language of journalists and politicians.

GIEDRIUS TAMAŠEVIČIUS

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

giedrius.tamasevicius@lki.lt